

УДК 159.947.5-057.36

DOI <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-2-4>

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

FEATURES OF MOTIVATION OF MILITARY PERSONNEL TO MILITARY PROFESSIONAL ACTIVITIES

Шебанова Віталія Ігорівна,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри практичної психології
Херсонський державний університет
vitaliashebanova@gmail.com
ORCID 0000-0002-1658-4691

Shebanova Vitaliia Ihorivna,
Doctor of Psychology, Associate Professor,
Professor of the Department of Practical Psychology
Kherson State University
vitaliashebanova@gmail.com
ORCID 0000-0002-1658-4691

Нікітенко Ганна Олегівна,
аспірантка кафедри практичної психології
Херсонський державний університет
ann.mail25@gmail.com
ORCID 0000-0003-0505-5791

Nikitenko Hanna Olehivna,
Postgraduate student of the Department of Practical Psychology
Kherson State University
ann.mail25@gmail.com
ORCID 0000-0003-0505-5791

У статті досліджується актуальна проблема мотивації до військової діяльності. Проведений теоретичний аналіз наукової літератури вказує на те, що мотивація до військово-професійної діяльності військовослужбовців є складною системою мотивів, що активує та спрямовує особистість до професійної діяльності.

Мета: презентувати результати дослідження особливостей мотивів вступу на військову службу та особливості мотивації військовослужбовців з різним досвідом служби. Емпіричну вибірку досліджування склали 126 військовослужбовців з різним досвідом військової служби, у віці від 20 до 46 років.

Методи. З метою вивчення особливостей мотиваційного компоненту структури психологічної готовності військовослужбовців до військово-професійної діяльності нами використано авторську анкету «Вивчення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на психологічну готовність мобілізованих осіб до військової служби». Обробка даних проходила із застосуванням t-критерія Стюдента для незалежних вимірів, процедури Z-перетворення та факторного аналізу.

Результати. Виявлено, що саме мотиваційний компонент здійснює системоутворюючий вплив на внутрішній та зовнішній фактори структури психологічної готовності військовослужбовців через реалізацію стимулюючої, регулятивної та смислоутворювальної функцій. З'ясовано, що основними мотивами вступу військовослужбовців на службу є: самореалізація, отримання визнання, патріотичність (прагнення захищати Батьківщину) та вирішення особистих проблем. Установлено, що чим більший стаж військової служби, тим частіше виникають позитивні думки на звітку про призив. Особи з досвідом контрактної служби демонструють більш позитивне ставлення до військової служби, значущість її проходження, мають більш високий рівень мотивації до виконання військово-професійної діяльності, ніж особи без досвіду військової служби.

Висновки. З досвідом служби посилюється позитивне ставлення до професійної діяльності військового, підвищується внутрішня мотивація, загальний рівень психологічної готовності до військової служби.

Ключові слова: мотив, мотивація, мотиваційний компонент, психологічна готовність, військовослужбовці.

The article deals with the urgent problem of motivation for military activity. The theoretical analysis of scientific literature indicates that the motivation for military-professional activity of military personnel is a complex system of motives that activates and directs the person to professional activity.

Purpose. The aim of the article is to present the results of the study of features of motives for joining military service and features of motivation of servicemen with different military service experience. An empirical sample included of 126 military personnel by persons, ranging in age from 20 to 46 years.

Methods. In order to study the peculiarities of the motivational component of the structure of psychological readiness of military personnel for military professional activity, we used the author's questionnaire "Determining the influence of internal and external factors on the psychological readiness of mobilized persons to military service". Among the methods of mathematical and statistical data processing, Student's t-criterion for independent measurements, the Z-transform procedure and factor analysis have been used.

Results. It has been found out that the motivational component that exerts a systematic influence on the internal and external factors of the structure of psychological readiness of military personnel through the implementation of stimulating, regulatory and meaning-forming functions. It has been established that the main motives for joining the military are: self-realization, recognition, patriotism (desire to defend the Motherland) and solving personal problems. It has been found out that the greater military service experience, the more likely there are positive thoughts on the news of the call. Persons with experience of contract service demonstrate a more positive attitude to military service, the importance of its passage; have a higher level of motivation to perform military professional activity than persons without experience of military service.

Conclusions. The positive attitude towards the professional activity of the military, the internal motivation, the general level of psychological readiness for military service increases with service experience.

Key words: motive, motivation, motivational component, psychological readiness, servicemen.

Вступ. Незважаючи на велику кількість напрацювань у вивчені мотивації особистості до професійної діяльності, перебіг часу постійно вносить корективи її формування. Особливо це стосується сфери службової діяльності українських військових.

Мотивація до військової діяльності – складне явище, яке включає цілу низку різноманітних соціально-психологічних обставин і, в свою чергу, визначає весь комплекс як позитивних, так і негативних чинників проходження військової служби. Актуальність цієї проблематики зумовлена вирішальним впливом мотивації на успішність військово-професійної діяльності, психічний та функціональний стани військовослужбовців, прагнення до професійної самоактуалізації у військовій сфері тощо. Тому проблема розвитку мотивації професійної діяльності одна із основних у військовій психології.

Проблема мотивації до професійної діяльності у представників різних небезпечних професій, в тому числі й військовослужбовців, вивчалася у низці праць. Так, Т. Корнілова (Корнілова, 1997) вказує на низьку значимість мотивації досягнення успіху у фахівців ризиконебезпечних професій, у той час як Н. Лозінська зазначає, що у військовослужбовців мотивація прагнення до успіху, установка на «результат діяльності», виражені найбільш сильно (Лозінська, 2012).

Мотивація як рушійна сила поведінки відіграє велику роль у процесі формування особистості військовослужбовця, сформованості його інтересів до військової професії та усвідомлення її суспільного значення, професійної діяльності. Мотивація надає військово-професійній діяльності військовослужбовця спрямованість, осмисленість, динамічність та ефективність. Тому вивчення мотиваційних ресурсів особистості має велике значення для покращення ефективності військово-професійної діяльності.

Теоретичне обґрунтування проблеми.

В. Осьодло, О. Сафін, О. Тімченко розглядають мотивацію як процес, що постійно розвивається трансформується, має в своїй динаміці «підйоми» та «спади» впливу на професійну діяльність, свою інтенсивність, стійкість, емоційне забарвлення (Осьодло, 2012; Сафін, 2012; Тімченко, 2007). Це породжує необхідність вивчення динаміки професійної мотивації, що впливає на результати військово-професійної діяльності.

В. Вілюнас визначає мотивацію як сукупну систему процесів, що відповідають за спонукання і діяльність (Вілюнас, 1990). Л. Божович, К. Платонов пояснюють мотивацію як сукупність мотивів, що спонукають до діяльності (Божович, 2001; Платонов 1997). А. Маркова вважає, що мотивація є багатомірним утворенням окремих мотивів, потреб, цілей, намірів, інтересів, ідеалів, цінностей (Маркова, 1990).

Також слід зазначити, що мотивація відповідає за реалізацію психологічної готовності в діяльності. Х. Хекхаузен зазначає, якщо мотиваційна сфера не сформована, то буде відсутня можливість для реалізації потенціалу особистості, оскільки саме від моти-

вації залежить, як і в якому напрямку будуть використані різні функціональні здібності (Хекхаузен, 2003). Позитивна мотивація до діяльності, вольове прагнення стати професіоналом, дозволяє компенсувати навіть недостатній розвиток компонентів, створюючи передумови для їхнього доведення в процесі професійного становлення до необхідного рівня.

Більшість сучасних дослідників (О. Добрянський, М. Томчук, Л. Матохнюк та інші) мотив у психології розуміють як внутрішнє спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб суб'єкта її виконання (Добрянський, 2012; Томчук, 2003; Матохнюк, 2006). Виділяють мотиви зовнішні і внутрішні. Внутрішня мотивація – це мотивація, рушійною силою якої є не зовнішні впливи (стимули, підкріплення), а щось зсередини самої людини, пов'язана з самим змістом діяльності. Тобто, внутрішня мотивація – це прагнення виконати певну діяльність заради самого процесу діяльності, відчуття задоволення та радості від цієї активності, а не для одержання винагороди чи внаслідок зовнішніх вимог. Зовнішня мотивація – це спонукання або примушування щось робити зовнішніми для людини обставинами або стимулами.

Військова діяльність у більшості випадків є полімотивованою, тобто вона визначається не одним мотивом, а їх сукупністю. Ми підтримуємо думку сучасних дослідників про те, що мотиваційний компонент психологічної готовності військовослужбовців до служби є складною системою мотивів, що активує та спрямовує особистість до професійної діяльності. Проте слід відзначити недостатність вивченості питання впливу різного досвіду служби на особливості мотивації військовослужбовців.

Мета – презентувати результати дослідження особливостей мотивів вступу на військову службу та особливості мотивації військовослужбовців з різним досвідом служби.

Методологія та методи. Задля вивчення мотивації військовослужбовців ми використовували авторську анкету «Вивчення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на психологічну готовність мобілізованих осіб до військової служби». Обробка даних проводилася із застосуванням факторного аналізу, t-критерія Ст'юдента для незалежних вимірів та процедури Z-перетворення.

Емпіричну вибірку досліджування склали військовослужбовці, серед яких: 20 чоловік – новобранці, 84 – особи, що мають досвід лише строкової служби (від дев'яти місяців до року), 23 – військовослужбовці, що мають досвід контрактної служби (від 2-х років). Загальна кількість респондентів склала 126 осіб, в віці від 20 до 46 років.

Результати та дискусії. Враховуючи специфіку професійної діяльності військовослужбовців та ґрунтуючись на проведеному аналізі наукових досліджень, нами було запропоновано модель психологічної готовності військовослужбовців до служби. При розробці цієї моделі ми спиралися на системний підхід до розуміння «психологічної готовності», а саме

розглядали психологічну готовність як інтегративне особистісне і соціально-психологічне утворення, єдність індивідуальних особливостей і соціального середовища, на формування якої впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Було виокремлено зовнішній та внутрішній фактори психологічної готовності. З'ясовано, що зовнішній фактор психологічної готовності містить в собі соціально-психологічний, проблемно-орієнтаційний та соціально-діяльнісний компоненти. Внутрішній фактор становлять емоційно-вольовий, мотиваційний, особистісний, поведінковий, когнітивно-прогностичний та когнітивно-рефлексивний компоненти.

У запропонованій нами структурі психологічної готовності військовослужбовців мотиваційний компонент відображає мотиваційні зусилля, потреби успішно виконати поставлену задачу, бажання якнайкраще виконати службово-бойову діяльність, прагнення досягнути успіху й показати себе з кращої сторони, почуття обов'язку і відповідальності, високий рівні військово-професійної спрямованості, потреби у самовдосконаленні, самопізнанні.

Встановлено, що саме мотиваційний компонент є тим компонентом, що поєднує внутрішні та зовнішні фактори, а отже, виступає як системоутворюючий. Тобто, зацікавленість військовослужбовців у службово-бойовій діяльності, наявність потреби успішно виконувати професійні задачі, прагнення та бажання досягати успіху в професійній сфері військового, прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації, прагнення продемонструвати себе з кращого боку, наявність почуття боргу та відповідальності перед Батьківщиною, все це здійснює системоутворюючий вплив на внутрішній та зовнішній фактори психологічної готовності військовослужбовців до військової діяльності через реалізацію стимулюючої, регулятивної та смислоутворювальної функцій. Таким чином активізація мотиваційного компонента може прискорити формування психологічної готовності військовослужбовців до служби.

Стимулююча функція готовності, інтегруючи в собі мотиви, інтереси, потреби військовослужбовців, підсилює внутрішні можливості і відображає психологічну установку на успішну військову службу, на її значущість проходження як особистісно необхідне і внутрішньо прийняте переконання, що у свою чергу є умовою підвищення результативності їх військової діяльності, посилення прагнення до особистісного саморозвитку і професійного самовдосконалення. Смислоутворювальна функція полягає в розумінні сутності власної діяльності та власних професійних потреб, усвідомлення ціннісних орієнтирів і напрямів розвитку призводить до того, що військовослужбовці швидше й ефективніше можуть оволодіти необхідними професійними навичками, що сприяє підвищенню професійної компетентності та психологічної готовності до військової діяльності. Регулятивна функція проявляється у регуляції поведінки, емоцій, вчинків, утриманні себе в рамках вимог, які пред'яв-

ляються, що може посилювати активність особистості, сприяти вдосконаленню ефективних дій по досягненні мети, поставлених професійних завдань, впливати на продуктивність діяльності, сприяти самореалізації. Реалізація даних функцій (стимулюючої, смислоутворюючої, регулятивної) в єдності призводить до саморозвитку особистості в цілому, а як наслідок і до формування психологічної готовності до військової діяльності.

Також нами було проведено факторний аналіз запропонованих нами мотивів вступу осіб на військову службу, з метою групування первинного матеріалу, виокремлення універсальних узагальнених характеристик. Факторний аналіз проводився методом головних компонентів з використанням Varimax-обертання для виявлення факторної структури показників, що досліджуються. За результатами факторного аналізу запропонованих нами мотивів вступу осіб на військову службу із сімнадцяти початкових показників було виділено чотири узагальнені мотиви, що найбільш достовірно відображають мотиваційні установки військовослужбовців. Дане факторне рішення знайдено за допомогою статистичної програми STATISTICA 10.0. і на наш погляд, воно є оптимальним, оскільки враховує як високі власні значення факторів, так і високий відсоток пояснювальної ними дисперсії.

Перший узагальнений мотив представлений такими змінними, як: прагнення збільшити свій соціальний статус, прагнення подальшого підвищення по службі, прагнення відповідати вимогам соціального оточення, потреба в реалізації цілей, потреба у самоствердженні, потреба сформувати чоловічі риси характеру. На наш погляд дані мотиви відображають спрямованість на реалізацію розвитку власного «Я», реалізацію існуючого потенціалу, здійснення своїх наявних бажань, об'єктивізацію уявлень про себе і свій життєвий шлях, досягнення успіху, прагнення повністю реалізувати себе в соціумі. Тому перший узагальнений мотив вступу на військову службу нами було названо як «мотивація до самореалізації». Результати факторного навантаження мотивів зображені в таблиці 1.

Другий узагальнений мотив представлений такими змінними як: прагнення до матеріального забезпечення, прагнення до фізичної досконалості, прагнення отримати соціальне визнання та визнання в сім'ї, прагнення покращити власне життя. На наш погляд даний узагальнений мотив відображає направленість на отримання визнання достоїнств, чеснот, високих якостей, визнання важливості, значимості, цінності, отримання високого статусу, шанобливе ставлення до себе. Тому другий узагальнений мотив нами було названо як «Прагнення до поваги та самоповаги».

Третій узагальнений мотив включає в себе виражене прагнення захищати Батьківщину, інтереси своєї країни, необхідність виконати свій громадянський обов'язок. Дану мотивацію нами було названо

Таблиця 1

Результати факторного навантаження узагальнених мотивів вступу військовослужбовців на службу

№	Показник	Факторне навантаження
Мотивація до самореалізації		
1	Прагнення збільшити свій соціальний статус	0,844
2	Прагнення подальшого підвищення по службі	0,658
3	Прагнення відповідати вимогам соціального оточення	0,509
4	Потреба в реалізації цілей	0,665
5	Потреба в самоствердженні	0,598
6	Потреба сформувати чоловічі риси характеру	0,571
Сумарна дисперсія		17%
Мотив «Прагнення до поваги та самоповаги»		
1	Прагнення до матеріального забезпечення	0,492
2	Прагнення до фізичної досконалості	0,675
3	Прагнення отримати соціальне визнання	0,775
4	Прагнення отримати визнання у сім'ї	0,607
5	Прагнення покращити власне життя	0,708
Сумарна дисперсія		16,5 %
Мотив «Прояву патріотичності»		
1	Прагнення захищати Батьківщину	0,678
2	Потреба виконати свій громадянський обов'язок	0,846
3	Прагнення захищати інтереси своєї країни	0,775
Сумарна дисперсія		15 %
Мотив «Вирішення особистих проблем»		
1	Уникнення неприємностей	0,727
2	Прагнення до задоволення первинних базових потреб	0,763
3	Прагнення відповідати сімейним вимогам	0,522
4	Прагнення до матеріального забезпечення	0,413
Сумарна дисперсія		11 %

як «патріотичність», оскільки вона відображає позитивне ставлення до батьківщини, прояв суспільних та моральних принципів, які характеризують ставлення до своєї країни, включає в себе прагнення зберегти Батьківщину, її надбання, захистити інтереси своєї громади, народу у цілому.

Четвертий узагальнений мотив представлений такими змінними: уникнення неприємностей, прагнення до задоволення первинних базових потреб, прагнення відповідати сімейним вимогам та прагнення до матеріального забезпечення. Дані показники відображають мотиви, що направлені на вирішення індивідуальних проблем, з метою покращення комфорту власного життя, тому даний узагальнений мотив нами було названо як «Вирішення особистих проблем».

Крім цього нами було встановлено достовірні відмінності за показником рівня значущості проходження військової служби при порівнянні результатів досліджуваних без досвіду (новобранців) та з досвідом контрактної служби. Так, у досліджуваних з досвідом контрактної служби більш високий рівень значущості

проходження військової служби ($t = 2,61$; $\alpha \geq 0,95$). Тобто, новобранці мають більш нейтральне та навіть негативне ставлення до військової служби, а військовослужбовці з досвідом контрактної служби демонструють позитивне ставлення та усвідомлення важливості проходження служби.

Також було встановлено достовірність розбіжностей за показником представленості позитивних думок на звітку про призов на військову службу у новобранців та контрактників ($t = 3,31$; $\alpha \geq 0,99$) та досліджуваних з досвідом контрактної та строкової служби ($t = 2,81$; $\alpha \geq 0,99$). Тобто, чим більший стаж військової служби, тим більша значущість проходження служби та тим частіше виникають позитивні думки на звітку про призов. Досліджувані з досвідом контрактної служби демонструють більш позитивне ставлення до військової служби та її значущість, вищий рівень мотивації до служби.

Крім цього слід зазначити, що нами не було встановлено достовірних відмінностей між військовослужбовцями з різним досвідом служби за наступними показниками мотиваційного компонента:

представленість мотиву самореалізації, мотивів, що спрямовані на вирішення особистих проблем, патріотичних мотивів, мотивів поваги та самоповаги, представленість особистих та соціально-корисних цілей в мотиваційній сфері військовослужбовців. Тобто, не залежно від досвіду військової служби, військовослужбовцям властиво прагнення до самореалізації, для них дуже важлива повага оточуючих людей та самоповага, наявність мотивів, направлених на вирішення важливих особистих проблем за допомогою військової служби, для них важливо професійно розвиватися та досягати соціально-корисних цілей.

Висновки. Мотиваційна готовність до військової діяльності є складною системою мотивів, які скеровують, посилюють та обумовлюють активність індивіда на шляху до поставленої мети, а саме на шляху до самопізнання, саморозуміння та самореалізації в професійній діяльності.

Визначено узагальнені тенденції військовослужбовців у мотиваційній сфері, це дозволяє формувати уявлення про їх мотиваційні установки щодо військової служби. Встановлено, що основними мотивами вступу військовослужбовців на службу є самореалі-

зація, отримання визнання, патріотичність (прагнення захищати Батьківщину) та вирішення особистих проблем.

Аналізуючи виявлені розбіжності у прояві мотиваційного компонента внутрішнього фактора структури психологічної готовності досліджуваних з різним досвідом військової служби, нами було встановлено, що чим більший стаж військової служби, тим частіше виникають позитивні думки на звітку про призив. Досліджувані з досвідом контрактної служби демонструють більш позитивне ставлення до військової служби, значущість для них її проходження, більш високий рівень мотивації до служби, ніж досліджувані без досвіду військової служби.

Отже, наявність військового досвіду сприяє формуванню більш позитивного ставлення до професійної діяльності військового, посилює внутрішню мотивацію, що підвищує загальний рівень психологічної готовності до військової служби.

Важливими перспективами подальших досліджень у цьому напрямку має бути визначення найбільш ефективних важелів, що впливатимуть на мотивацію військово-професійної діяльності військовослужбовців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности: избр. психол. тр. / под ред. Д. И. Фельдштейна. М. : МПСИ, 2001. 349 с.
2. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека. М. : Изд-во МГУ, 1990. 288 с.
3. Добрянський О. А. Сутність та структура психологічної готовності слідчих до професійної діяльності в екстремальних умовах. *Вісник Національної академії Державної Прикордонної служби України. Психологічні науки*. 2012. Вип. 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_1_28
4. Корнилова Т. В. Диагностика мотивации и готовности к риску. М. : Ин-т психологии РАН, 1997. 231 с.
5. Лозінська Н. С. Особливості мотивації до професійної діяльності військовослужбовців миротворчих підрозділів. *Вісник Національного університету оборони України. Питання психології*. 2012. Вип. 5 (30). С. 227 – 231.
6. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения. М. : Просвещение, 1990. 192 с.
7. Матохнюк Л. О. Формування психологічної готовності майбутніх інженерів-прикордонників до професійної діяльності: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. / Л. О. Матохнюк. Хмельницький: Нац. акад. Держ. прикордон. Служби України ім. Б. Хмельницького, 2006. 20 с.
8. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера: монографія. К. : ПП «Золоті ворота», 2012. 463 с.
9. Платонов К. К. Занимательная психология. СПб. : Питер Пресс, 1997. 288 с.
10. Сафін О. Д. Психологічні особливості професійного самовизначення військовослужбовців-контрактників в процесі служби. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2012. Вип. 27. С.18 – 22.
11. Тімченко О. В. Екстремальна психологія: підручник. К.: Август Трейд, 2007. 502 с.
12. Томчук М. І. Психологічна готовність особистості до правоохоронної діяльності: монографія. Хмельницький: НВП «Еврика», 2003. 197 с.
13. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. СПб.: Питер, 2003. 860 с.

REFERENCES:

1. Bozhovich L. I. (2001). *Problemy formirovaniya lichnosti [Problems of personality formation]*. Izbr. psihol. tr. / pod red. D. I. Fel'dshtejna. Moskva: MPSI. 349. [in Russian].
2. Viljunas V. K. (1990). *Psihologicheskie mehanizmy motivacii cheloveka [Psychological mechanisms of human motivation]*. Moskva: Izd-vo MGU. 288. [in Russian].
3. Dobrianskyi O. A. (2012). Sutnist ta struktura psykhologichnoi hotovnosti slidchychk do profesiinoi diialnosti v ekstremalnykh umovakh [The essence and structure of psychological readiness of investigators to professional activity in extreme conditions]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi Prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Psykhologichni nauky. – Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: psychology*. Vyp. 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_1_28 [in Ukrainian].
4. Kornilova T. V. (1997). *Diagnostika motivacii i gotovnosti k risku [Diagnostics of motivation and risk appetite]*. Moskva : In-t psihologii RAN. 231. [in Russian].
5. Lozinska N. S. (2012). Osoblyvosti motyvatsii do profesiinoi diialnosti viiskovosluzhbovtiv myrotvorchychk pidrozdiliv [Peculiarities of motivation for the professional activity of peacekeepers]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy*.

- Pytannia psykholohii. – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine. Questions of psychology. Vyp. 5 (30). 227-231. [in Ukrainian].*
6. Markova A. K., Matis T. A., Orlov A. B. (1990). *Formirovanie motivacii uchenija [The formation of learning motivation]*. Moskva : Prosveshhenie. 192. [in Ukrainian].
 7. Matokhniuk L. O. (2006). *Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti maibutnikh inzheneriv-prykordonnykiv do profesiinoi diialnosti [Formation of psychological readiness of the future engineers-borderguards for professional activity]*. Avtoref. dys. kand. psykol. nauk: spets. 19.00.07 «Pedagogichna ta vikova psykholohiia». Khmelnytskyi: Nats. akad. Derzh. prykordon. Sluzhby Ukrainy im. B. Khmelnytskoho. 20. [in Ukrainian].
 8. Osodlo V. I. (2012). *Psykholohiia profesiinoho stanovlennia ofitsera [Psychology of professional formation of an officer]: monohrafiia*. Kyiv : PP «Zoloti vorota». 463. [in Ukrainian].
 9. Platonov K. K. (1997). *Zanimatel'naja psihologija [Entertaining Psychology]*. Sankt-Peterburg : Piter Press. 288. [in Russian].
 10. Safin O. D. (2012). *Psykholohichni osoblyvosti profesiinoho samovyznachennia viiskovosluzhbovtziv-kontraktnykh v protsesi sluzhby [Psychological features of professional self-determination of contracted servicemen in the service process.]*. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky. – Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Special Military science. Vyp. 27.18-22.* [in Ukrainian].
 11. Timchenko O. V. (2007). *Ekstremalna psykholohiia [Extreme Psychology]*. Kyiv: Avhust Treid. 502. [in Ukrainian].
 12. Tomchuk M. I. (2003). *Psykholohichna hotovnist osobystosti do pravoohoronnoi diialnosti [Psychological readiness of the individual for law enforcement activities]: monohrafiia*. Khmelnytskyi: NVP «Evryka». 197. [in Ukrainian].
 13. Hekhauzen H. (2003). *Motivacija i dejatel'nost' [Motivation and activity]*. Sankt-Peterburg: Piter. 860. [in Russian].

*Стаття надійшла до редакції 26.09.2019.
The article was received 26 September 2019.*